

Силуети видатних особистостей

КОСМОС ПОЧИНАВСЯ В НІЖИНІ

Виповнюється 105 років від дня народження Сергія Павловича Корольова, якого радянська історіографія записала до російських засновників космонавтики.

В 2001 році в московському видавництві «Наука» вийшла книжка «Батько». В Ніжині вона представлена в єдиному екземплярі з таким дарчим написом: «Библиотеке Нежинского городского педагогического университета им. Н.В.Гоголя от автора – дочери академика С.П.Королева. 20 февраля 2002 г.»

На основі архівних документів Наталія Корольова з великою любов'ю розповідає про свій український родовід, про сімейний устрій, що сформував майбутнього конструктора космічних кораблів.

Рід наш по лінії батька веде свій початок з України. Кілька поколінь наших предків, починаючи з XVII століття, жили в Ніжині. Саме тут минуло дитинство мого батька.

Із середини XVII ст. Ніжин протягом сторіччя був одним з найбільших полкових козачих центрів Лівобережної України, який за зразком військової організації Запорізької Січі ділився на полки й сотні. Одним із стройових козаків Ніжинського полку був мій прапрадід – Матвій Іванович Фурса, що народився в 1820 році. Його старший брат Іван також служив у Ніжинському полку. Пізніше він став осавулом і дворянином. Про більш ранніх предків знаю, що були вони люди заможні й, за сімейними переказами, гроші не рахували, а міряли «цеберком» відповідно за кількістю важких монет.

Моя прапрабабуся Євдокія Тимофіївна Петренко народилася в 1832 році. Вона стала другою дружиною Матвія Івановича Фурси, який овдовів і до цього часу мав уже дорослого сина Федора. Через прапрабабусю, по лінії її матері, до нас прийшла грецька кров. При Богдану Хмельницькому з його дозволу із захопленої турками Греції в Ніжин переселилася велика

група багатих греків. У 1675 році вони заснували тут колонію й зберігали в ній свої національні й релігійні традиції. Основним їхнім заняттям була торгівля. Гетьмани України своїми «універсалами», а російські царі – грамотами надавали грекам-торговцям усілякі пільги. Торгували вони суконними виробами, тканинами, золотом, сріблом, візерунковими

килимами. Одним з найцікавіших занять заповзятливих греків можна вважати соління огірків. Греки виростили на ніжинській землі новий сорт огірків і придумали спосіб їх консервування, який передавали з покоління в покоління. Неперевершеному, загальновизнаному смаку цих огірків сприяла і ніжинська вода, яка містила особливі солі.

Одним із яскравих дитячих спогадів моєї бабусі про будинок Євдокії Тимофіївни була незвичайно смачна кава з домашніми вершками. Наявність у той час кави в побуті родини зайвий раз підтверджує її грецькі традиції.

Моя прабаба, Марія Матвіївна, уроджена Фурса, народилася 14 серпня 1863 року. Вийшовши заміж у двадцять

два роки за купця другої гільдії Миколу Яковича Москаленка, вона швидко почала повніти, але не втратила легкості й швидкості рухів. За характером енергійна, смілива й вольова жінка, вона фактично була главою родини. Добрий за характером, Микола Якович оточив її турботою й увагою й, безсумнівно, любив її. Розуміючи, що вона, виростаючи в більш сприятливих умовах, вище його за освітою й розвитком, він дав їй повну волю й ініціативу в керівництві родинною, обладнанні будинку, всього життєвого устрою. Він визнавав її авторитет і нічого не робив без її ради. Дітям завжди говорив: «Спитайте маму, як мама скаже, так і зробіть».

Микола Якович значився «козаком Ніжинського полку». Він і за зовнішнім видом був козачого складу: вище середнього зросту, дуже міцний, зі стрункою спиною, прямими широкими плечима й великою головою на короткій шії. Короткі міцні пальці Миколи Яковича на широкій кисті дісталися в спадщину його старшій дочці Марії й онукові Сергієві. Мій батько успадкував від діда й широкі плечі з великою головою, й коротку шийку, і нелюбов до комірців, що стискають шийку. Микола Якович завжди носив малоросійські сорочки з тонкого полотна з вишитим на грудях українським візерунком і невисоким, м'яким, стоячим коміром. Накрохмалена біла сорочка з краваткою дуже неохоче вдягалася за вказівкою дружини в урочистих випадках.

Марія Миколаївна розповідала, що в будинку дихалося легко. Єдиний раз, згадувала вона, прийшли до обіду діти, пізніше батьки, і раптом батько, сідаючи за стіл, роздратовано підняв і зі стуком поклав назад виделку. Мати спокійно, але твердо сказала: «Коля, тут діти!» Очевидно, якісь великі розмови серед батьків бували, але діти їх ніколи не чули.

З родини діти винесли гарні манери, вміння тримати себе в товаристві, красиво й чемно розмовляти, одягатися скромно, але, як кажуть, до лиця. Марія Матвіївна мала гарний смак

і зуміла прищепити його дітям. Розумна, привітна, вона залучала симпатії людей, завжди готова була прийти на допомогу. Любила читати, передплачувала газети й журнали: «Навколо світу», «Природа й люди», «Нива». Додатки до «Ниви» поповнювали домашню бібліотеку працями класиків.

Марія Матвіївна мала широке коло знайомств і часто говорила: «Що не можу дати дітям я й родина, повинні дати оточуючі люди». Любила «розумні розмови», уміла організувати для підростаючих своїх трьох хлопців товариство культурних, цікавих людей, більш розвинених і освічених, ніж вона сама. Любила слухати, збираючи в себе маленьке, але достойне товариство, в якому бесіду вели між собою гості, а вона непомітно, але вміло підтримувала розмову, використовуючи враження, отримані в щорічних поїздках різними містами. Таке спілкування збагачувало внутрішній світ, було цікавим і, на її думку, приносило користь дітям. Читаючи газети, вона перебувала в курсі політичних подій. Будучи уважною й спостережливою, переносила в домашнє життя культуру, властиву колу її знайомих. Тому стіл був завжди добре накритий, кожна дитина мала за ним своє місце, свою серветку й повинна була спокійно, можна сказати, чинно сидіти, не втручатися в розмову дорослих, не вискакувати через стіл, уміти користуватися ножем і виделкою, причому без зауважень, інакше перед нею переверталася тарілка, й вона вставала з-за столу голодною.

Марії Матвіївні довелося побувати в багатьох містах Європейської частини Росії й Східної Європи. Коли моя бабуся, Марія Миколаївна, вчилася в останніх класах гімназії, мати нерідко брала її в ці поїздки. Марію Матвіївну цікавили пам'ятники старовини, музеї, театри. Якщо в Ніжин приїжджав на гастролі театр, вона обов'язково там бувала, нерідко прихоплюючи когось із хлопців.

Ставши купцем, Микола Якович відкрив магазин. У Ніжині, на розі Гоголівської (до 1881 року вона називалася Мостовою) і Стефано-Яворської вулиць були дві крамниці: з одного боку «Бакалійна торгівля М.Я. Москаленка», з іншого – «Гастрономічна торгівля М. М. Лазаренка» – родича родини Москаленків. До речі, обидва купці разом з іншими знатними людьми міста, серед яких були депутат від духівництва отець Дмитро Степуновський і голова земської управи Г.В. Забелло, входили до числа голосних ніжинської міської Думи, про що зберігся документ із особистими підписами всіх членів виборних міських зборів.

У родині панував матріархат. Батько розумів, що мати більш розвинена, має ширший кругозір, тому він і нічого не робив, не порадившись із нею. Коли діти стали підростати й настав час думати про їхнє навчання і життєвий шлях, батько сказав матері: «Вирішуй, Маша. Якщо прагнеш сама веселіше пожити, краще одягнутися, треба віддати дітей у ремесло. Дівчатка можуть стати, наприклад, кравчинями. Тоді хлопчикам усе наше залишиться

в спадок, а дівчатка отримають придане. Інакше ми їх не витягнемо». Але мати ухвалила інше рішення: усі діти повинні отримати освіту. Воно замінить їм у житті все: хлопчикам – спадщину, дівчаткам – придане. Як вона виявилася права! Прийшла революція, і діти знайшли своє місце в житті. Вона не могла передбачити події, адже був лише кінець XIX століття, але інтуїція матері, бажання підняти своїх дітей на більш високий щабель культури їй не підвели. Микола Якович, як завжди, не заперечував дружині, і всі четверо отримали вищу освіту. Але для навчання дітей доходів батька було замало, і мати, що мала твердий, рішучий характер, дар заповзятливості й, безсумнівно, більші організаторські здатності, зуміла знайти правильний вихід.

Ніжин славився на ту пору на всю Росію своїми солінням – знаменитими «ніжинськими огірочками». Ними в Ніжині займалися давно, і Марія Матвіївна теж спробувала. За її ініціативою було вирішено продати будинок і купити більшу садибу в центрі Ніжина на вулиці А.Ф. Кушакевича.

Будинок був куплений у старої грекині Бояновської, якій тоді було вже за дев'яносто років. У цієї ж колишньої власниці садиби Марія Матвіївна довідалася рецепт засолювання огірків. Обережно почавши справу, вона незабаром розгорнула її широко. Молода, цікава, розумна, що володіла даром спілкування й переконання, що жваво використовувала соковитий український фольклор, Марія Матвіївна сама їздила до своїх великих замовників, особисто налагоджувала зв'язки. Бувала в Москві, Санкт-Петербурзі, Варшаві, Лодзі, Ризі й багатьох інших містах. Мала договори на поставку партій засолених огірків у різних тарах – від банок і маленьких барил до більших діжок. У поїздках збирала інформацію. Її цікавили покупці: що вони собою представляють, що прагнуть купити. Це було потрібно, щоб повніше задовольняти попит, збільшуючи або видозмінюючи виробництво, розширювати асортимент.

Донька Миколи Яковича і Марії Матвіївни Москаленків закінчила гімназію лише з однієї четвіркою з педагогіки й дидактики. Вона

Марія Москаленко та Павло Корольов

одержала посвідчення, що «... визнається достойною звання домашньої вчительки з російської мови». Ще із шостого класу вона мріяла поїхати в Петербург на Вищі жіночі курси. Їй хотілося добре знати мови. У ближчому до Ніжина Києві Вищі жіночі курси були відкриті ще в 1878 році, але з 1889 року тимчасово закриті.

Зі своєю мрією й атестатом у руках вона вчителька прийшла додому. Але буквально через два тижні після закінчення гімназії життя зробило крутий поворот. Марії запропонував руку й серце Павло Якович Корольов, що незадовго до цього закінчив словесне відділення філологічного факультету Історико-філологічного інституту.

Маруся не прагнула виходити за Корольова, і брати з молодшою сестрою протестували, доводячи безглуздість цього шлюбу. Батько говорив: «Як хочеш, дочко». Але тверда рука матері перемогла. Вона була непохитною, вважаючи, що Корольов для дочки – підходяща пара. Він хоч і старший за Марію на 11 років, зате поважна людина, закінчила інститут, одержала місце вчителя з окладом відразу в 150 рублів. 15 серпня 1905 року Марію Миколаївну Москаленко й Павла Яковича Корольова врочисто обвінчали в Миколаєвському соборі міста.

Після весілля молоді поїхали на Кубань, в Єкатеринодар (нині – Краснодар), куди Корольов був призначений викладачем російської мови в чоловічій гімназії. У серпні 1906 року Павло Якович одержав нове призначення, й родина переїхала в Житомир, розташований у зоні українського Полісся в 134 км від Києва. Тут наприкінці грудня 1907 року народився Сергійко. Восени 1910 року він з'явився в ніжинському будинку. І хоча спосіб життя тут залишився колишнім, але з приїздом хлопчика багато чого перемінилося, й старий ніжинський будинок зажив інакше. В будинок увійшла дитина, і тепер усе було підпорядковане йому. Батьки Марії погодилися з її розлученням і бажанням учитися далі.

Тут, у Ніжині, відбулася надзвичайна для тих років подія, яка справила величезне враження на мого батька й, можливо, вплинула на подальшу долю. 4 червня 1911 року в Ніжин приїхав один з перших

російських льотчиків, популяризатор повітроплавання й авіації Сергій Уточкін.

І от дідусь і бабуса пішли з онуком на ярмаркову площу. Вона була вже обгороджена й заповнена народом. Поле призначили на три години дня, але на всіх близьких до площі дахах, стовпах і деревах з ранку сиділи безквиткові глядачі. Дідусь посадив онука на плечі, як колись його маму, і Сергійко все добре бачив. А бачив він велику чорну споруду, навколо якої метушилися солдати. Уточкін підійшов до неї, одягнув на голову шкіряний шолом і сів у плетене крісло – кабіни в літаку не було. Одні солдати стали крутити пропелер, інші втримували апарат за хвіст і крила, не даючи йому злетіти завчасно. Запуск і прогрівання двигуна тривали близько півгодини. Нарешті мотор заревів, літак із страшним шумом і гуркотом, підстрибуючи й піднімаючи клуби пилу, побіг землею й раптом відірвався від неї. Поступово набравши висоту до рівня даху триповерхового будинку, він пролетів прямо близько двох кілометрів і опустився на поле біля лісу, неподалік від скиту монастиря. Уся безквиткова публіка побігла до місця посадки, а власники квитків виражали невдоволення тим, що не виконана обіцяна програма – круговий обліт ярмаркової площі. А Сергію Корольову відкрилося надзвичайне: «Виявляється, не тільки птах, але й людина може літати!»

Влітку 1914 року прийшло лихоліття. Світова війна змусила терміново ліквідувати бізнес Марії Матвіївни – стало неможливо користуватися транспортом. У перший же місяць війни старші Москаленки виявилися розореними. Діти умовили батьків продати крамницю батька й ніжинський будинок. Звичайно, важче всього було розстатися з будинком. Тут проминула більша частина життя, тут народилися й вирости діти. Будинок любили всі, й усім хотілося, щоб він перейшов у гарні руки. Умовили купити брата Марії Матвіївни Михайла Матвійовича, а майно продали. В серпні 1914 року Сергійко разом з бабусею й дідусем, а з ними Варвара Іванівна Марченко і її сестра Ганна Іванівна, вірні друзі й помічники в господарстві, переїхали в Київ.

Так закінчився ніжинський період життя мого батька. Більше в цьому

Марія Матвіївна та Микола Якович Москаленки

місті він ніколи не був. А мені після розповідей бабусі Марії Миколаївни дуже хотілося побувати там, де жили наші предки й де провів дитячі роки батько.

х х х

Наталія Корольова побувала в Ніжині тричі. Вона ностальгічно милувалася стародавніми соборами, в одному з яких вінчалися її бабуса й дідусь. Зайшла в школу й університет, де навчалися її родичі. В дні святкування 1000-літнього ювілею міста 17-18 вересня 1993 року разом з громадянами й гостями відкривала пам'ятники Богдану Хмельницькому й Марії Заньковецькій, з якою дружила родина Москаленків.

У березні 1997-го, в рік 90-річчя Сергія Корольова, дочка розповідала про його життя й діяльність викладачам та студентам Ніжинського педагогічного інституту. Тепла зустріч відбулася в лекційній аудиторії нового корпусу.

Побувала вона й на місці будинку Москаленків, де тепер розташована будівля райдержадміністрації. Про це повідомляє тимчасовий знак, розмішений тут вже більше двадцяти років. Місто ніяк не спроможеться на достойний пам'ятник своєму знаменитому земляку... Очевидно, його 105-річчя з пошаною відзначатимуть у Житомирі, де Сергій Корольов народився. А ми ?

Надія ОНИЩЕНКО

РОЗСІЮЄ УКРАЇНСЬКИЙ ЦВІТ

Вітаємо з ювілеєм засновника Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Олександра Григоровича Астаф'єва

Видатному українському літературознавцю, відомому поетові виповнюється 60 років.

Так трапилось, що українець за національністю, ментальністю і духовним покликанням народився в далекому селі Лазарев Хабаровського краю, де його батьки, репресовані радянською системою, працювали на новобудові. Після трагічної смерті батька мати, Катерина Степанівна, повернулася з сином у своє рідне місто Борщове Тернопільської області, де й минули дитячі та юнацькі роки Олександра. Тут він закінчив середню школу, працював на різних роботах до часу, коли 1970 року його призвали на службу до лав Радянської Армії. Керівник комсомольської підрозділу, член партії, активний, дисциплінований юнак, володів особливим творчим хистом. Саме це і виділяло Олександра серед типової тодішньої молоді. Саме це і визначило його подальшу долю. Він робить перші спроби в журналістиці, працюючи в районній та обласній газеті.

А в 1973 році Олександр Астаф'єв вступає в Український поліграфічний інститут імені І.Федорова (м. Львів) на редакторський відділ і закінчує його у 1980-ому. Набуті знання він вирішив закріпити, вступивши в 1982 році в аспірантуру Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка АН УРСР. Під керівництвом члена-кореспондента АН УРСР І.О.Дзевєріна він пише кандидатську дисертацію «Особливості типізації в ліриці».

14 лютого 1986 року доля привела Олександра Григоровича до древнього Ніжина, де з 1820 року вже існувала Ніжинська вища школа. Він отримав призначення в Ніжинський державний педагогічний інститут імені Миколи Гоголя. Праця спочатку викладачем теоретичних курсів на кафедрі російської та зарубіжної літератури, а згодом на кафедрі української літератури принесла йому задоволення і сприяла утвердженню як науковця.

Ніжинський період особливий в житті й творчості Олександра Григоровича. Мені, тодішньому

завідувачеві кафедри, а згодом і деканові філологічного (історико-філологічного) факультету пощастило бачити творчий зріст молодого вченого і талановитого поета, перші поетичні збірники якого розкривали ще одну сторінку його

творчої біографії. Перегортаю перші збірочки «Листвяний дзвін» (1981), «Заручини» (1988) і відчуваю в них молодечий порив. Потім будуть ще багато збірок, подарованих автором. У 1992 році Астаф'єва прийняли до Спілки письменників України. З'являються нові збірки «Слова, народжені снігами» (1995), «Зблизька і на відстані» (1996) та ін. Вірші поета присвячені актуальним питанням сучасності. Проте їх характеризує не тільки гострота злободенності, стурбованість митця, філософська осмисленість буття, а й уміння автора сказати своє слово про вічне. Щирість, емоційна насиченість, глибина думки, багатство і самобутність виразних художніх засобів, розмаїття форм – ось що притаманне його поетичним творам.

У Ніжинському педагогічному інституті (університеті) Олександр Григорович працював з лютого 1986 по серпень 2001 року. Для молодого

вченого це й час творчого змужніння, і період формування його як викладача, як вихователя молоді. Олександр Григорович розробляє курси з теорії літератури та літератури народів СРСР. Потяг до теоретичних проблем літературознавства та практичне освоєння творчої спадщини багатьох письменників братніх республік дало можливість доценту захопити студентів, зацікавити творчим процесом. Він демонструє зразки перекладених ним творів Денно Денева, Аревшата Авакяна, Алеся Рязанова та інших поетів.

Спецкурси та спецсемінари «Особливості типізації в ліриці», «Людина в сучасній ліриці», «Специфіка ліричного образу», «Українська поезія ХХ ст.: білі плями на літературній карті» та інші давали можливість студентам поринути у світ поезії, навчали їх відчувати красу поетичного слова.

Початок 90-х років ХХ ст. – це був час утвердження України як молодої незалежної держави. І Олександр Астаф'єв разом із дружиною Марією Миколаївною активно включилися в цей процес побудови нової держави і її культури. У відродженні національних традицій важливу роль відіграла «Просвіта», яку відновило подружжя Астаф'євих за підтримки викладачів і студентів вузу, а також інтелігенції міста. Спочатку газета «Ніжин», а потім «Просвіта» стали новими періодичними органами, в публікаціях яких порушувалися гострі питання тодішнього життя в місті та державі. І тут розкрився талант Астаф'єва як журналіста. Авторитет газети «Просвіта» був великий, то ж не випадково, що через деякий час вона стала обласним виданням.

У 1995 році Олександр Григорович іде навчатися в докторантуру Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України. Була затверджена тема дослідження «Функціональна роль тропів і фігур у ліриці Нью-Йоркської школи» і призначений науковий консультант доктор філологічних наук В.П.Моринець. Почалася велика напружена робота над осмисленням і теоретичним розкриттям визначеної

теми. Її результатом стала підготовлена Астаф'євим монографія «Лірика української діаспори: еволюція стильових моделей» (1998).

Повернувшись з навчання, Олександр Григорович включився не лише в навчальний процес, а й в науковий, бо треба було готувати докторську дисертацію до захисту, подавати за темою дослідження нові публікації. 7 грудня 1999 році відбувся успішний захист, і вченому було присвоєно ступінь доктора філологічних наук, а 26 травня 2001 року – присвоєно вчене звання професора. Отже, саме в Ніжині Астаф'єв пройшов шлях від асистента до професора, до визнаного не лише в Україні, а й далеко за її межами вченого. Дослідження літератури української діаспори сприяло тому, що Олександр Григорович познайомився з багатьма літераторами зарубіжжя, налагодив творчі контакти, сприяв публікації їх творів в Україні. Читач довідався про творчість Ігоря Качуровського, Петра Одарченка, Ольги Мак, Юрія Клена, Євгена Маланюка, Анатолія Калиновського, Василя Дубровського та ін.

Вчений поставив за мету відновити історичну справедливість щодо письменників діаспори, повернути їх твори до скарбниці національної культури, дати можливість нашим сучасникам побачити, яка велика культурна українська спадщина існує за межами нашої країни.

Олександр Григорович не тільки вводить ці імена в літературний обіг сучасного творчого процесу, а й дає можливість читачам ознайомитися з їх творами у заснованій ним у Ніжині серії «Література української діаспори». Сам Астаф'єв даній науковій проблемі присвятив свої книги «Поети «Нью-Йоркської групи» (1995), «Стилізація» (1998), «Лірика української еміграції: еволюція стильових систем» (1998), «Художні системи українського зарубіжжя» (2000), «Образ і знак» (2000) та ін. Наукова інтерпретація доробку письменників зарубіжжя дає можливість з'ясувати їх місце в історії української культури.

Велика наукова робота, яку проводив Астаф'єв з вивчення спадщини письменників зарубіжжя, сприяла тому, що саме його у 1999 році було призначено директором Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою, який було затверджено Кабінетом Міністрів України у Ніжині. Віддано багато сил і намічено чимало цікавих планів з визначення конкретної роботи. Три роки, в які Астаф'єв очолював Центр – це не лише період утвердження, а й час розквіту Центру, який став відомим у багатьох країнах світу. На жаль, тодішнє керівництво вузу цього по-справжньому не оцінило, не підтримало і все зробило, щоб цю ділянку роботи далі не очолював Олександр Григорович. Саме ці причини і змусили вченого піти з Ніжинського університету.

Перегортаючи сторінки творчого життя професора Астаф'єва, підкреслимо, що він жив життям вузу, завжди був на передових позиціях утвердження Ніжинської вищої школи, її розквіту. І сьогодні його згадують як самобутнього вченого, як талановитого вихователя молодих літераторів знаменитої Ніжинської літературної студії.

Багатогранна пряця О.Г.Астаф'єва залишила великий слід у літературному та науковому житті Ніжина і Чернігівщини. Тож не випадково, що дві обласні премії – імені Бориса Грінченка (1995) та Михайла Коцюбинського (2001) були присуджені саме йому.

Здобуті знання і творчий досвід у Ніжині стали основою для подальшої діяльності уже в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, де нині успішно працює вчений.

Тож у цей ювілейний час хочеться побажати вельмишановному Олександру Григоровичу міцного здоров'я і нових здобутків у поетичному й науковому слові на благо України.

Григорій САМОЙЛЕНКО,
заслужений діяч науки і техніки
України,
доктор філологічних наук, професор,
зав. кафедри світової літератури та
історії культури

Україна-Росія

Ніжинський Санкт-Петербург

Міжнародний проект з такою назвою започаткували два роки тому Ніжинський держуніверситет імені Миколи Гоголя і бібліотека Російської Академії наук.

Його активно втілюють у житті університетський Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою та петербурзький громадський рух «Спадщина» в особі кандидата філософських наук, доцента, члена Співки письменників України, кавалера ордена княгині Ольги III ступеня Тетяни Лебединської та Олександра Близнюка.

Саме в Ніжині у видавництві ПП Лисенко М.М. щойно видано матеріали X і XI наукових семінарів. Їх учасники з України і Росії досліджують історично-культурні відносини двох сусідніх

держав, які в різні часи збагачували одна одну, а, часом, і пригнічували.

Наукові розвідки професора Київського держуніверситету імені Тараса Шевченка Миколи Тимошика про специфіку застосування цензури до українського книгодрукування в XVIII – першій половині XIX століть, доцента Гоголевого вишу Валентини Сидоренко про правдиву, живу картину Росії в поемі Миколи Гоголя «Мертві душі», доцента Криворізького економічного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Тетяни Цимбал про тему чужини у творчості Тараса Шевченка, інші публікації, на думку професора Академії адвокатури України Тетяни Конончук, відкривають нам світ і себе

в ньому.

Наукова оцінка непростих взаємин наших народів наочно показує нам зразок толерантних, інтелігентних україно-російських стосунків без політичного протистояння.

Видання здійснене за загальною редакцією доктора педагогічних наук, професора, директора Бібліотеки Російської Академії наук Валерія Леонова і кандидата філософських наук, члена Співки письменників України Тетяни Лебединської. Оригінал-макет зверстали і змакетували фахівці Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ірина Стребкова та Олена Кот.

Надія ОНИЩЕНКО

ВІСІМ ВЕЧОРІВ

з ліричними відступами

Олександр Забарний «Під знаком білої плями». Художньо-публіцистична повість.

Київ. Видавництво «Рада». 2012

Хто такий митець у провінції? На думку спадкового «міщанина» або ж новоспеченого «мігранта», – це дивак, який шукає скарби в болоті. Представники столиці сприймають його, як тло, на якому вони творять свої шедеври. Хоча на думку доктора філософських наук Володимира Личковаха «центр» та «периферія» – це не стільки географічні, скільки демографічні та соціологічні виміри культури. На певному етапі постмодерної історії провінція навіть приймає на себе функцію підтримки традиційних форм культури, підживлюючи столичних мешканців енергетикою народної мудрості та етнонаціонального світовідношення.

В усі часи провінційний літератор, художник, учений залишається «білою плямою». Під її знаком розглядає життя й творчість свого колеги поета, письменника й журналіста Анатолія Шкуліпи кандидат педагогічних наук, декан філологічного факультету Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя Олександр Забарний.

Автор і його герой – не позбавлені як сільської народної так і традиційної міської культури, і тому їх бесіди – це діалоги освічених людей, яким болить наша українська минувшина й суперечливе сьогодення.

Зустрівшись біля поруйнованого пам'ятника кобзарю Остапу Вересаю на Срібнянщині, студентські приятелі, побратими по інститутській літературній студії в Гоголевому виші, лауреати обласних літературних премій роздумують уголос:

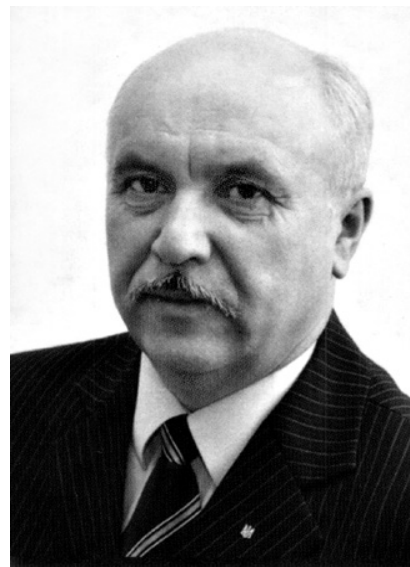
– Та невже ж подібні варвари в нашій школі вчилися? І в наших учителів?... А так і не зрозуміли, що це не лише пам'ятник... Це наша історія і наша національна культура!

– Не виробила радянська педагогіка надійних підходів до формування національно свідомого громадянина... Та ще незалежної України! Досі керуємося старими типажми... Ще радянськими... А що з них візьмеш? Молоді люди ніяк не зрозуміють сутності такого поняття, як гріх перед Богом, гріх перед людьми... А ти щось про культуру кажеш...

Наступні, вже не випадкові, зустрічі Олександр Забарний озаглавив як вісім вечорів, під час яких він прискіпливо розпитував Анатолія Шкуліпу про його життя й творчість, аби ліквідувати ще одну «білу пляму».

– Он Андрій Іванович Буренко з Прилук... Який чудовий був поет, справжній майстер лірики. Усе свідоме життя писав вірші, а видати збірку так і не спромігся. Бо мав за плечима десять років сталінських таборів, що і відлякувало літературних чиновників. Або... Покійні вже Петро Пиниця... Станіслав Рибалкін чи Василь Охріменко... Поети від Бога...

– Атож, і російська, та й радянська імперії надто багато зусиль доклали, щоб зробити нас нацією забуття, – сумно промовив Анатолій. У цей час він укладав антологію сучасних поетів Ніжина. Дев'яносто шість авторів подали свої добірки, різні за рівнем майстерності, і Шкуліпа професійно їх редагував. Анатолія Григоровича життя не балувало, і тому він

намагався підтримати всіх, кого тягло в позазмарні висоти поезії.

Здавалося б, типова біографія для народжених на початку 50-х років. Сільська школа, батьки й родичі – колгоспники, які за будь-яких обставин підтримували здоровий селянський дух. Баба Маруся – головний професор у вихованні, весь вік ділилася останнім із сусідами, які її розкуркулювали. Батько – майстер на всі руки – багато читав, грав на гармошці і прекрасно співав тенором. Діти заглядали дорослим під руки, і «вузлики самі на пам'ять зав'язувалися».

Вони почали активно розв'язуватися під час навчання в Козелецькому зооветеринарному технікумі, в групі радянських військ у Німеччині, в Ніжинському педінституті імені Миколи Гоголя. На відміну від багатьох однокурсників Шкуліпа уважно дослухався до талановитих наставників: Марії Герасимівни Кишенько, Григорія Петровича Васильківського, Володимира Павловича Крутивуса, Олександра Герасимовича Ковальчука, Григорія Васильовича Самойленка, Петра Матвійовича Дробота, Лесі Йосипівни Коцюби, Павла Олександровича Сердюка. Колишній студент із вдячністю зберіг і надав для книжки їх фотографії, які розміщені поряд із фотографіями рідні й друзів.

Мене, знайому з Анатолієм Шкуліпою з кінця 70-х років, з часу його першого прищезтя в міськрайонну

газету «Ніжинський вісник», факти його біографії зацікавили менше, ніж ліричні відступи про його творчість, зроблені автором повісті.

Саме Павло Сердюк, якого обидва учасники діалогу називають Учителем з великої літери, написав передмову до першої збірки Анатолія Шкуліпи «Звернення до радості», яка вийшла у видавництві «Радянський письменник», коли автору виповнилося 33 роки. «Десять від тої криниці народної пам'яті, від пісень і легенд юності, переказів про Тараса Шевченка, який не раз бував у цих краях, ведуть першу нитку і юнацькі ліричні імпульси. Видається прикметним, що в невеликій віршованій площі (типовій для поетичних первісток) автор прагне до художньої об'ємності думки, наповнення тематичного й жанрового суголосся мотивів громадянської й інтимної поезії, традиційної відграненості ритмомелодики вірша, конкретної, предметно зримості образності».

Йди спочинь, бо я вже не прийду.

Нехай тебе освітять чисті квіти

У полі, в лузі, в щедру саду.

Візьму з собою всю твою біду,

Аби тобі не затіняла світу...

Йди спочинь. Я більше не прийду.

Оці рядки за глибиною і ясністю думки перегукуються з лірикою Василя Симоненка, Миколи Вінграновського, Ліни Костенко, з поезією, яка прищеплювала гарний смак до літератури й життя.

На жаль, письменницька праця не стала нашого героя професією.

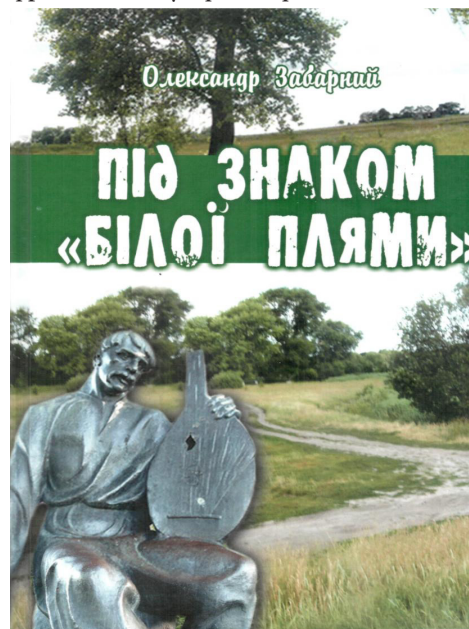
«З редакції мене виїло життя – як небезпечного конкурента, досить уміло скориставшись слабкістю в найскрутніший для мене час. І добре, бо звідки б я дізнався, хто є ху, як пізніше сказав Михайло Горбачов?». Так пояснює обставини Анатолій Шкуліпа. «А робота в «Союздруці» стала першою, яка трапилася під руки. І не шкодує. Бо тут працювали прості люди. Продавали в кіосках газети й журнали, всякі дрібнички... Складали копійку до копійки, показуючи, як треба берегти народне добро. Тоді я зовсім інакше подивився на свою журналістську практику. Зрозумів, що тепер зовсім не так би написав... Зате – більше віддався творчості. Робота не обтяжувала, писанина не затягувала в болото своєю безтолковщиною, а що ще треба творчій натурі?»

До другого повернення в газету в 2009 році Анатолій Шкуліпа видав поетичну збірку «Право на взаємність»,

про яку професор Олександр Астаф'єв написав: «...публіцистичний пафос, намагання ліричними засобами унаочнити больові, тіншові сторони дійсності, інтерпретуючи їх читачеві як символи й алегорії суворого життя нашого народу на порозі ХХІ століття».

«Зірки над хрестами» про український голодомор, прочитана автором на Українському радіо, викликала схвильований резонанс і серед літераторів, і серед учасників голодовки з різних куточків України. Їх болючі спомини прочитуються як частинки історії.

«Релігія кохання» видана в 2002 році під егідою престижного київського видавництва «Дніпро». «По-франківському, філософськи глибинно

осмислює автор назву і проблематику збірки, – пише Олександр Забарний. – «Передчуття тебе» – це сосюринська романтика молодого кохання. «Із колодязя ніжності» – любов, що органічно переростає від просто коханої людини до рідної землі, до всієї України як у Миколи Вінграновського. І разом з тим, учитуючись у вірші Анатолія Шкуліпи, з особливою приємністю хочеться відзначити його неповторну індивідуальну манеру».

Провідною темою роману «Будемо живі» є змалювання життя українського села повоєнних років та місце людської долі в соціальних катаклізмах того часу. І фабула, і розвиток подій захоплюють набагато більше, ніж сучасні модні твори з еротикою, після яких хочеться помити руки.

Драматична поема-легенда «І знов являється княжна» побачила світ у

столичному видавництві «Український письменник» у 2005 році через тридцять років після задуму. В передмові до неї Леонід Горlach написав: «...кожний чесний літературний твір, у якому тісно поєднані історична достовірність і переконлива образна система, допомагають у реставрації народної пам'яті, стають отим старим, добре вистояним трупком, який неодмінно возвеличує народну душу».

«Якби був композитором – написав би оперу. Моє побажання – щоб знайшовся режисер, котрий би поставив цю легенду». Ігор Качуровський.

Неодозначні відгуки отримали поетична, «Отава» і роман у віршах «Берест», який ще тільки осягає свого читача.

Аналізуючи лірико-епічну творчість побратима по перу, Олександр Забарний, сам, як гарний поет і новеліст, вдало вживає образні мовні засоби. «У затінку літа вересень бавився каштанами». Або ж «Смагливий вечір заварював чорну каву ночі». І тому прочитання його повісті приносить інтелектуальну й естетичну насолоду.

...Нещодавно разом з Анатолієм Григоровичем ми слухали братів Капранових, які презентували в Ніжині своє видавництво. Вони весело, зі столичним снобізмом, говорили про якусь, придуману ними, ніжинську містику, відбивалися від розумних запитань, читали чужі заримовані рядки і свою пародію на болюче-сосюринське «Любіть Україну». Задоволено хіхікали студентки, які про Володимира Сосюру, як і про Івана Франка, Тараса Шевченка, Лесю Українку прочитали «критику» в Інтернеті, аби заробити бали. Для них не тільки Анатолій Шкуліпа, а й усі ці класики – «біла пляма». Вони не знають, що за правдиву любов до України відомі і маловідомі митці платили, як не таборами чи засланнями, то посадами і хлібом насущним.

– Анатолій Шкуліпа не кричить у кожному рядку, як він любить рідну землю і народ, – пише Олександр Забарний. – Ця любов у нього світиться поміж рядками. Вона проста і ненав'язлива. Як ото в сівача, який не кричить на кожному кроці, що любить сіяти зерно в ріллю, а бере мовчки і сіє, сіє... І водночас жайворонковою піснею у високості встигає зачаруватися, і неповторну красу краєвидів помітити...

Надія ОНИЩЕНКО

На фото: Олександр Забарний і Анатолій Шкуліпа

Видання: українсько-польський діалог

**КІУС сприяв виданню есеїв Івана
Лисяка-Рудницького в польському
перекладі**

КІУС сприяв виданню есеїв Івана Лисяка-Рудницького у польському перекладі

7 серпня 2012 — На початку 2012 р. у видавництві Колегіюму Східної Європи ім. Яна Новака-Єзранського (Вроцлав) за участі Програми вивчення модерної української історії й суспільства ім. Петра Яцика Канадського інституту українських студій (КІУС) та під мас-медійним патронатом «Газети виборчої» — найпопулярнішого польського періодичного видання — вийшов збірник польськомовних перекладів есеїв Івана Лисяка-Рудницького «Між історією і політикою» (Iwan Łysiak-Rudnycki. Międzyhistorią a polityką).

Іван Лисяк-Рудницький (1919–1984) був професором історії Альбертського університету й одним із засновників КІУСу. Інститут видав англomовну збірку його наукових статей (Едмонтон, 1987) та двотомне україномовне видання усіх його праць (Київ, 1994).

Польське видання укладене на основі цих двох збірників. Редактором і автором передмови є директор базованої у Львові Програми ім. Яцика проф. Ярослав Грицак, вступне слово написав відомий польський політичний діяч Адам Міхнік. Він вважає цю книжку обов'язковою для читання всім, хто цікавиться історією України та Східної Європи.

Презентації нового видання відбулися навесні 2012 р. у Варшаві, Вроцлаві та Кракові за участі чисельної публіки.

Збірник вийшов як перший випуск 10-томної польськомовної «Бібліотеки української думки ХХ століття». Подібна серія планувалася також російською мовою, і перший її том — есеї Лисяка-Рудницького — був надрукований у 2007 р. Але ця

серія припинена через смерть її співредактора, відомого російського історика і політолога Дмитра Фурмана. Другий том польськомовної серії — праці Симона Петлюри — має вийти до кінця 2012 р. Також планується новий том: «Українська думка напередодні і після падіння комунізму, 1986–2011».

Микола СОРОКА

Полоністика Чернігівщини

П'ятий збірник статей та матеріалів укладений за ініціативи Ніжинської спілки поляків «Астер» за підсумками міжнародної науково-практичної конференції «Полоністика Чернігівщини: історія й сучасність». Науковці, краєзнавці й чиновники з України й Республіки Польща досліджують роль поляків у розвитку культури, освіти та науки Лівобережного Полісся.

У вступному слові Генеральний консул Республіки Польща в Україні Рафаїл Вольські та Президент Спілки поляків «Астер», керівник Центру польської культури, заслужений діяч культури Республіки Польща Фелікса Белінська розповідають про історичну тяглість українсько-польського культурного діалогу. Цю тезу підтверджують професори Сергій Леп'явко та Григорій Самойленко. А доцент Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя Ольга Ростовська вважає, що процес українського державотворення та розширення повноважень місцевого самоврядування потребує зваженого підходу до вивчення історії функціонування Магдебурзького права, яке було надане Ніжину в 1625 році польським королем Сізігмундом III.

Активно вітали й підтримували курс Тимчасового уряду на побудову республіканського ладу в Росії, який має гарантувати в майбутньому її добросусідські відносини з

Польщею, учасники польського з'їзду на Чернігівщині в 1917 році. Архівний фонд Іллі Шрага та наукові розвідки істориків з цього приводу аналізує доцент Гоголевого вишу Максим Потапенко. Студент цього навчального закладу Віктор Черненко зацікавився історичним досвідом об'єднання польського та українського визвольних рухів у 30-х роках ХІХ ст. – на початку ХХ ст. А студентки Анастасія Кавунник й Аліна Кудрявцева зосередилися на культурному діалозі сучасної польської й української молоді. Великого значення розвитку цих взаємин надає доцент університету декан філологічного факультету Олександр Забарний.

З ім'ям польського короля Стефана Баторія пов'язав заснування та розвиток містечка Батурин голова Ніжинської районної ради Олег Бузун. А кандидат філологічних наук Валентина Пугач провела українсько-польські мовні паралелі засвоєння чужомовних слів.

Приваблює і розділ поезії, представлений творчістю Лідії Турової, Валерія Кузьменка а також перекладами з польської мови на українську Чеслава Мілоша і Марії Конопницької, здійснені Олександром Гадзінським.

Збірник виданий українською і польською мовами за фінансовою підтримкою Посольства Республіки Польща в Україні.